

Шпартун Оксана
Кропивницький, Україна
ORCID: 0000-0003-4528-4329

КАЗЕННА ПАЛАТА НАДДНІПРЯНСЬКОЇ УКРАЇНИ ЯК ОСЕРЕДОК ОБЛІКУ ДОХОДІВ І ВИДАТКІВ ДЕРЖАВИ НА ГУБЕРНСЬКОМУ РІВНІ КІНЦЯ XVIII – ПОЧАТКУ XX СТ.

THE STATE CHAMBER OF NADNIPRIAN UKRAINE AS A CENTER OF ACCOUNTING OF STATE INCOME AND EXPENDITURE AT THE PROVINCIAL LEVEL OF THE END OF XVIII - EARLY XX CENTURY

Наприкінці XVIII – на початку XIX століття переважна більшість українських земель опинилася у складі Російської імперії. Царський уряд запровадив загальноімперську систему управління, базуючись на принципі абсолютизму, повній уніфікації державного менеджменту та контролю над всіма сферами життя суспільства.

Особливістю імперської державної політики було запровадження генерал-губернаторств, які підпорядковувалися безпосередньо імператору. Це дозволяло зміцнити вертикаль державного управління та при цьому нівелювати регіональну владу.

Українські землі, що входили до складу Російської імперії на початку XIX століття, були розподілені на три генерал-губернаторства, до складу яких входило дев'ять губерній.

Особливу роль в державному управлінні на губернському рівні відігравала адміністративно-фінансова установа – казенна палата. «Палати проводили ревізії нас., відали обліком податних станів, доходів і витрат у губернії, рекрутськими справами, здійснювали контроль за надходженням податків. Вони також наглядали за казенними і приватними заводами й фабриками, землями, лісами, хлібними запасовими магазинами, митницями, соляними промислами, винними відкупамі і підрядами; управляли державними селянами, вели державне будівництво, в тому числі шляхів і мостів, забезпечували перевезення»⁷¹.

Діяльність казенних палат Наддніпрянської України як осередку фінансового обліку держави на губернському рівні не знайшла широкого відображення у наукових дослідженнях, проте нині стрімко зростає зацікавленість регіональною історією XIX – початку XX ст., що зумовило появу праць, у яких порушувалася тема формування, розвитку структури та діяльності місцевих державних установ, зокрема й казенних палат.

Дослідження системи державних установ Російської імперії стали об'єктом наукових інтересів Н. Єрошкіна⁷², В. Шандри⁷³, Р. Жвалюка⁷⁴,

⁷¹ Орлик В. Казенна палата // Енциклопедія історії України. Т. 4. К., 2007. С. 20.

⁷² Ерошкин Н. Очерки истории государственных учреждений дореволюционной России, Москва: Государственное учебно-педагогическое издательство министерства Просвещения РСФСР, 1960. 396 с.

П. Коріненка⁷⁵, А. Берестового⁷⁶, В. Желізняка⁷⁷, М. Бармака⁷⁸ та ін.

Історіографія фінансової політики уряду Російської імперії відображена у працях Л. Годунової⁷⁹, С. Орлик⁸⁰, А. Істоміної⁸¹.

Характеристиці діяльності казенних палат Наддніпрянської України посвячені наукові праці В. Орлика⁸², М. Головка⁸³, Б. Шевчука⁸⁴.

Мета дослідження полягає у всебічному, комплексному вивченні діяльності казенних палат та визначенні ролі губернської фінансово-адміністративної установи як осередку обліку доходів і видатків держави на місцевому рівні.

Важливою державною установою для забезпечення влади на місцях була казенна палата. Це була установа, метою діяльності якої було ведення збору, доставки та збереження дохідної частини Державного розпису. Для організації обліку доходів губернії казенні палати вели спеціальний реєстр доходів кожного повіту губернії та були підзвітні державному казначею (доставляли відомості про доходи та видатки губернії). Повітові казначейства підпорядковувалися казенним палатам. Вони звітували про обсяг і суми зборів у повітах, повідомляли про причини незбору казенних доходів, а також про витрати та залишки коштів.

На казенні палати було покладено обов'язок збору всіх відомостей про доходи та витрати в губернії. Всі державні установи губернії не мали права відпускати та приймати кошти без відома казенних палат⁸⁵. Окрім зведення повітових відомостей, палати нараховували промисловий податок на підприємства, здійснювали перевірку стану торгівлі у містах, проводили акцизні збори з цукрових підприємств губернії та інші фінансово-облікові операції. Кожного півріччя казенні палати повинні були складати звіт про доходи та видатки губернії, а в кінці кожного року – річний звіт.

⁷³ Шандра В. Генерал-губернаторства в Україні: XIX – початок XX ст. К., 2005. 427 с.

⁷⁴ Жвалюк В. Податкові органи Російської імперії в Україні у другій половині XIX – на початку XX ст.: Організаційно-правові засади діяльності. К.: Атіка, 2001. 161 с.

⁷⁵ Коріненко В., Терещенко П. Проблеми державного кредитного забезпечення поміщицьких та селянських господарств в роки Столипінської аграрної реформи. *Український селянин*. Вип. 10. С. 29-32.

⁷⁶ Берестовий А. Податкові платежі селянства Наддніпрянської України у другій половині XIX – на початку XX ст., Черкаси: Чабаненко Ю., 211 с.

⁷⁷ Желізняк В. Губернатор в системі місцевого управління Російської імперії 1796–1914 рр. (на матеріалах Волинської губернії): дис. ... канд. іст. наук : 07.00.01 Тернопіль, 2013. 229 с.

⁷⁸ Бармак М. Формування російської імперської системи державної служби на українських землях (XVIII - XIX). Тернопіль: Астон, 2016. 392 с.

⁷⁹ Годунова Л. Українські землі в податковій політиці Росії (XVIII – початок XX ст.): історіографія: дис. ... канд. іст. наук: 07.00.06 Кіровоград, 2014. 237 с.

⁸⁰ Орлик С. До питання реалізації фінансової політики уряду земськими інституціями українських губерній Російської імперії. *NOVA UKRAINA*. № 12. 2012. С. 5–13.

⁸¹ Істоміна А. Фінансова політика уряду Російської імперії в Україні (1861–1917 рр.): історіографія: дис. ... канд. іст. наук: 07.00.06 Переяслав, 2020. 200 с.

⁸² Орлик В. Казенні палати в системі фінансового управління Російської імперії в кінці XVIII – у XIX ст. (на матеріалах Київської губернії). *Український історичний журнал*. № 2 (449). 2003. С. 66–73.

⁸³ Головка О. Виникнення казенних палат в Україні та організаційно-правові засади їх діяльності в кінці XVIII – на початку XIX ст. *Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ*. Харків. Вип. 23. 2003. С. 218–224.

⁸⁴ Шевчук Б. Структура і повноваження казенної палати у дореформений період: історіографія питання. *Матеріали VII Волинської Всеукраїнської історико-краєзнавчої конференції* (до 95-річчя заснування Житомирського державного університету імені Івана Франка). Житомир: Полісся, 2014. С. 123–126.

⁸⁵ Полное собрание законов Российской империи. Собрание 1. Т. 23. № 17313.